

מראי מקומות - ראש השנה

לב:

א. וכתבי ה' צבאות יגן עליהם

פירש הטורי אבן, שהגמרא הביאה את סוף הפסוק, משום שאין אומרים פסוקים של פורענות לבד, אפילו פורענות של עכו"ם, אלא אם כן מוזכר בפסוק גם איזו טובה לישראל (והי גם בכך שהרעה לעכו"ם היא עצמה הטובה לישראל). ועל כן, בלא סוף הפסוק שמזכיר טובה לישראל, לא היו אומרים פסוק זה.

ב. פקדונות הרי הן כזכרונות וכו' דברי רבי

יוסי רבי יהודה אומר אינו כזכרונות

ופסק הרמב"ם (שופר פ"ג ה"ט) כשיטת רבי יהודה, שאינן כזכרונות. והעיר האור שמח שם, שבכל המקום הכלל הוא שרבי יוסי ורבי יהודה, הלכה כרבי יוסי, ומדוע פסק הרמב"ם כרבי יהודה. וביאר, שרבי יוסי בזה הוא לשיטתו (לעיל טז). שאדם נדון בכל יום, והקשתה שם הגמרא מדוע לא אמר כרבי נתן, שנדון בכל רגע, ותירצו שבחינה עיוני בעלמא היא, והקשתה הגמרא, שהרי גם פקידה היא עיוני בעלמא, ותירצה שטעמו של רבי יוסי מהפסוק לעשות משפט עבדו וכו' דבר יום ביומו. נמצא, שאחר שלמדו מהפסוק שנדון בכל יום, גם הפסוק של 'ותפקדנו לבקרים' היינו פקידה על ידי משפט, הרי אדם נדון בכל יום. ופקידה יכולה להיות במקום זכירה, שהרי פקידה אינה עיוני בעלמא. על כן לרבי יוסי יכולים לומר פקדונות. אבל להלכה שאדם נדון רק ארבע פעמים בשנה, על כרחך ש'ותפקדנו' אינו אלא עיוני בעלמא, ולכך הלכה כרבי יהודה שפקדונות אינן כזכרונות.

ג. אומרה עם הזכרונות ואומרה עם השופרות

דברי רבי יוסי רבי יהודה אומר וכו'

פירש רש"י, שלרבי יהודה צריך דוקא לשון שופר. והקשה המהרש"א, שאם כן מדוע הוצרכו לחלוק בשלושת הפסוקים, שיחלקו רק על הפסוק 'יום תרועה יהיה לכם', שעיקרו בראש השנה, וממילא נדע גם לשאר הפסוקים. ולכך פירש שסברת רבי יהודה לגבי 'זכרון תרועה' הוא משום שכבר אמר פסוק זה בזכרונות, שוב לא יזכרנו בשופרות, ולגבי יום תרועה סבר רבי יהודה שאינו כשופרות אף שלגבי ראש השנה לא נאמר כלל שופר, מכל מקום כיון שלמדו מיובל הרי זה כמי שכתוב שם שופר.

ד. ואם השלים בנביא יצא

ברשב"א מבואר שהוא הדין אם השלים בכתובים, יצא. וכתב שהטעם שאומרים כתובים קודם נביאים, הוא משום שבמסכת סופרים מבואר שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה.

ה. רבי יהודה אומר אינה מלכות

העיר הערוך לנה, כיצד סובר רבי יהודה שהלשון 'אלהות' אינה לשון מלכות, הרי כל המקור שצריך לומר מלכות הוא מהפסוק 'אני ה' אלוהיכם', ומכאן שהוא לשון מלכות, והניח בקושיא.

ו. וישראל אומרים שירה

הקשה היום תרועה, שהרי כתב הטור (או"ח תקפ"א) רוחצין ומסתפרין בערב ראש השנה משום שאנו בטוחים שיצא דיננו לאור, ומדוע לא יאמרו גם שירה מזה הטעם. וכתב לחלק בין כל אדם לעצמו שלובש לבנים ושמח לעצמו ובוטח שיכתבנו ה' לחיים, אמנם בכל העולם ודאי יש הנכתבים למיתה, ובשביל כבודם אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים. ובערוך לנו ביאר שזוהי היתה קושיית המלאכים, שכיון שבטוחים בחסד ה', למה אין ישראל אומרים שירה, ועל זה השיב הקב"ה שכל זמן שלא נגמר דין, אף שבטוחים שארחם עליהם, מכל מקום אין ראוי להם לומר שירה.

ז. מאי שנא דהשני מתקיע

הקשה הרשב"א, שלכאורה ודאי שהשני צריך לתקוע, שהרי צריכים לתקוע על סדר הברכות, והברכות נאמרות במוסף, ומהי קושיית הגמרא. וכתב, שלכאורה משמע מכאן כשיטת בעל המאור שבכל התפלות של ראש השנה היו אומרים תשע ברכות, ולא רק במוסף, ולכך שאלו מדוע אין תוקעין על הברכות בשחרית. אולם כתב שמנהג ישראל אינו כן, ומנהג ישראל תורה. וביאר שקושיית הגמרא היא, שיתקעו בשחרית ואז יאמר גם הברכות בשחרית כיון שזריזין מקדימין למצוות ואם יש לו שופר צריך לשמוע התקיעות על סדר הברכות.

והתוספות הרא"ש ביאר שקושיית הגמרא היא שראוי לתקוע בשחרית, ויחזור ויתקע במוסף בשעת אמירת הברכות, וכמו שאנו תוקעין במיושב ושוב תוקעין במעומד בשעת הברכות.

ח. מאי טעמא שופר עשה ויום טוב עשה ולא תעשה

בטורי אבן הביא דברי הר"ן שהגמרא אמרה את האמת שיום טוב הוא גם עשה וגם לא תעשה, אבל לעולם אפילו אם היה היום טוב רק לא תעשה, לא היו מכשירי שופר דוחים יום טוב, לפי שבעידנא דמיעקר לאו לא מתקיים העשה. והוסיף הטורי אבן שהרי יש מאן דאמר שיום טוב אינו אלא לאו, ולדבריו צריך לומר שהטעם שאין שופר דוחה לאו של יום טוב הוא משום שאינו בעידנא.

מראי מקומות - ראש השנה

לב: (המשך)

ומכל מקום אינם נדחים משום מצות שופר, כשם שאין דוחים מלאכה גמורה, לפי שחכמים עשו חיזוק לדבריהם במקום מצות עשה שאין בו כרת, שבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה.

י. השתא דרבנן אמרת לא דאורייתא מיבעיא

כתב רש"י שאין לגרוס כן, ולפרש דאורייתא היינו רוכבין על החמור, גזירה אטו דאורייתא, לפי שיש גמגום בדבר. אבל רבינו חננאל גרס שבהעברת התחום ופיקוח הגל הם דאורייתא. וכן הביא הרשב"א, והקשה שפיקוח הגל לכאורה אינו אלא טלטול בעלמא, וכתב שיתכן שמדובר בצריך מרא וחצינא, שמבואר בעירובין (לה.) שהוא איסור דאורייתא [או משום חורש או משום בונה, כמבואר ריטב"א שם], ועיין עוד שם מה שכתב בזה.

אולם הביא מהשבלי הלקט בשם ר"ת ששופר הוא עשה של רבים ולכך אם לא שיש ביום טוב עשה ולא תעשה, היינו סבורים שעשה של שופר ידחה הלאו של יום טוב אף שאינו בעידנא. והקשה הטורי אבן על דבריו משיטת האמוראים שאין ביום טוב אלא לאו, ואין עשה של רבים דוחה הלאו כשאינו בעידנא. ובערוך לנר הקשה, שאפילו אם אין צריך בעידנא, הרי כל אלו המוזכרים שיש בהם חלול יום טוב אינם בעשיית המצוה עצמה אלא הכשר מצוה, כגון לחתוך שופר או להביאו מחוץ לתחום. ואפילו במצוות שדוחין שבת, כגון מילה, מכשירי מצוה אינן דוחין שבת ויום טוב, ואם כן מדוע הוצרכו לטעם שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה. ועל כרחק כדברי הר"ן, שאמרו האמת שביום טוב יש עשה ולא תעשה, אבל הוא הדין אם אין בו אלא לא תעשה.

מ. ויום טוב עשה ולא תעשה

העיר הריטב"א, שרוב האיסורים שבמשנה הם משום שבות,